

YOSHLARNI HUQUQIY MADANIYATINI OSHIRISHDA TA'LIMNING ROLI**Habibjonov Izzatbek Dilshodjon o'g'li**

Alfraganus universiteti talabasi

izzatbekhabibjonov@gmail.com

Annotatsiya: Mazkur maqolada yosh avlodning huquqiy madaniyatini shakllantirish va uni rivojlantirishda ta'lim tizimining o'rni, usullari va samaradorligi tahlil etiladi. Shu bilan birga, huquqiy ong, huquqiy savodxonlik, fuqarolik pozitsiyasi kabi tushunchalarning mazmun-mohiyati ochib beriladi. Ilmiy adabiyotlar tahlili orqali huquqiy tarbiyaning zamonaviy yondashuvlari ko'rib chiqiladi hamda O'zbekiston Respublikasida amalga oshirilayotgan huquqiy-ma'rifiy islohotlarning yoshlar ongiga ta'siri o'rganiladi.

Kalit so'zlar: Huquqiy madaniyat, huquqiy ong, huquqiy tarbiya, huquqiy savodxonlik, fuqarolik jamiyati, ta'lim tizimi, yoshlar siyosati.

Kirish. Jamiyatda qonun ustuvorligini ta'minlash va barqaror fuqarolik pozitsiyasini shakllantirish uchun, avvalo, aholi, ayniqsa, yoshlarning huquqiy madaniyati yuqori bo'lishi lozim. O'zbekiston Respublikasining 2022–2026 yillarga mo'ljallangan Taraqqiyot strategiyasida ham fuqarolarning huquqiy ongi va madaniyatini oshirishga alohida e'tibor qaratilgan. Bu borada ta'lim tizimining roli beqiyos bo'lib, u huquqiy bilimlarni tizimli va samarali yetkazishda asosiy omil hisoblanadi.

O'zbekiston taraqqiyotining bugungi bosqichida mamlakatda islohotlar kolami to'g'risida to'xtalib davlatimiz rahbari shunday deydi: "Jamiyatni siyosiy, ijtimoiy va iqtisodiy modernizatsiya qilish bo'yicha keng ko'lamli chora-tadbirlarimiz natijasida yangi O'zbekiston shakllanmoqda. Bugungi kunda mamlakatimizdagi demokratik o'zgarishlar ortga qaytmaydigan tus oldi". Qaysi mamlakatki, uning xalqi hukumat siyosatini tolaqonli tushunib yagona maqsad bilan uni qo'llab-quvvatlamasa, bu islohotdan ko'zlangan vazifalar natijasi barchaga ayon. Shu bois ayni damda yurtimizda barcha sohada kadrlar tayorlash tizimini qayta ko'rib chiqilmoqda. Xususan, huquqiy ta'lim tizimida ham. Yuksak huquqiy madaniyat demokratik jamiyat poydevori hamda huquqiy tizim yetukligining ifodasidir. U jamiyatdagi turli xil hayotiy jarayonlarga faol ta'sir ko'rsatuvchi, fuqarolarning, barcha ijtimoiy guruhlarining jipslashuviga ko'maklashuvchi, jamiyatning yaxlitligi hamda batartibligini ta'minlovchi va mustahkamlovchi omildir. Qonunni hurmat qilish huquqiy jamiyatning, siyosiy va huquqiy tizimlar samarali faoliyat ko'rsatishining asosiy talablaridan biri hisoblanadi. Orta, o'rta maxsus, professional, oliy ta'lim tizimimizda bugungi kun huquqiy fanlarining oqitilish jarayoni qanday? Bu holat barchani o'ylatib qoldirishi tabiiy. Negaki ixtisoslashgan ta'lim muassasalari bolmish Toshkent davlat yuridik universiteti, huquqshunoslik kollejlari, yuridik litseyini aytmasa, qolgan ta'lim muassasalarida huquq fanlari "2-darjali fan" sifatida qarab qolingan. Bu esa ko'plab soha vakillarida o'z burchini unutib qo'yishlikka, bora-bora huquqiy nigilistik kayfiyat shakllanishiga olib kelmoqda. Axborot bilan ta'minlanish imkoniyati ortib borishi, qulayliklarning ortishi jarayoni bilan bugungi yosh avlodning huquqiy madaniyat ko'rsatkichlari teskari proporsional holda o'sib bormoqda. Olib borilayogan islohotlarga ko'plab aholi qatlamlari keng qismi befarqlik bilan qarashi ham avvalo ana shu omil - huquq fanlaridan yetarli darajada saboq olmayotganligining oqibati deya olamiz. 1997-yilda "Jamiyatda huquqiy madaniyatni yuksaltirish milliy dasturi" qabul qilindi, 2001-yil 4-yanvarda "O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasini o'rganishni tashkil etish to'g'risida"gi Prezident farmoyishi e'lon qilindi, 2019-yil 9-yanvardagi "Jamiyatda huquqiy ong va huquqiy madaniyatni yuksaltirish tizimini tubdan takomillashtirish to'g'risida"gi Prezident Farmoni, 2019-yil 20 - apreldagi "Jamiyatda huquqiy madaniyatni yuksaltirish bo'yicha tadbirlarni monitoring qilish va baholash to'g'risida"gi Nizomning qabul qilinishi, bularning barchasi aynan huquqiy

savodxonlikni yuksaltirish, provardida mamlakatdagi keng kolamli islohotlarga barchani oz huquq va burchlari doirasida faol ishtirokini ta'minlash maqsadining huquqiy asosi hisoblanadi. 2001 -yilgi Prezident farmoni asosida barcha ta'lim muassasalarida Konstitutsiyani o'rganish kurslari joriy qilindi. Yuqorida nomi keltirilgan Nizomda shunday deyilgan: "Jamiyatda huquqiy madaniyatni yuksaltirish bo'yicha tadbirlarni monitoring qilish va baholashning asosiy maqsadi aholining huquqiy ongi va huquqiy madaniyatini yuksaltirishga doir huquqiy targ'ibot tadbirlarining samaradorligini oshirish, bu borada davlat organlari va tashkilotlarning mas'uliyatini kuchaytirish hamda huquqiy targ'ibot tadbirlarini tashkil qilish bo'yicha yangi innovatsion uslublarni joriy qilish bo'yicha takliflar ishlab chiqish va amalda tatbiq etishdan iborat"[3].

Huquqiy madaniyat — shaxsning huquq va majburiyatlar to'g'risidagi bilimlari, qonunlarga hurmati va ularga rioya etishga bo'lgan ichki ehtiyojining ifodasidir. Ilmiy adabiyotlarda huquqiy madaniyat quyidagi tarkibiy qismlardan iborat deb ko'rsatiladi:

- Huquqiy ong – huquqiy hodisalarni anglash va ularni baholash qobiliyati;
- Huquqiy savodxonlik – qonunchilik normalarini bilish va ulardan foydalana olish ko'nikmasi;
- Huquqiy faoliyat – amaliy huquqiy harakatlar va fuqarolik ishtiroki.

Huquqshunos A. X. Saidov ta'kidlaganidek, "huquqiy madaniyat – bu shaxs, jamiyat va davlat o'rtasidagi huquqiy munosabatlar tizimining asosiy ustunidir" (Saidov A.X. "Huquqiy madaniyat va huquqiy ong", 2021).

Ta'lim huquqiy madaniyatni shakllantirishda quyidagi asosiy funksiyalarni bajaradi:

- Bilim beruvchi – huquqiy fanlar orqali o'quvchilarga qonunchilik asoslari va davlat tuzilmasi haqida bilimlar beriladi;
- Tarbiyaviy – shaxsda huquqqa hurmat, qonuniylikka sadoqat hissi tarbiyalanadi;
- Ijtimoiylashtiruvchi – fuqarolik burchini tushunish va ijtimoiy faoliyatda ishtirok etishga yo'naltiradi.

Masalan, O'zbekiston Respublikasida huquqiy tarbiyaning ta'lim orqali olib borilishi Maktabgacha ta'limdan tortib oliy ta'limgacha bo'lgan bosqichlarda "Huquq asoslari", "Fuqarolik jamiyati asoslari", "Konstitutsiyaviy huquq" kabi fanlar orqali yo'lga qo'yilgan.

Bugungi kunda quyidagi yondashuvlar yoshlar huquqiy madaniyatini oshirishda samarali bo'lib kelmoqda:

- Interaktiv ta'lim metodlari (munozaralar, rolli o'yinlar, debatlar) orqali huquqiy mavzularni amaliy jihatdan o'rganish;
- Elektron ta'lim platformalari orqali qonunchilikka oid ma'lumotlarni interaktiv shaklda olish;
- Amaliy mashg'ulotlar – sud majlislari, huquqni muhofaza qiluvchi organlarga ekskursiyalar tashkil etish;
- Huquqiy ma'rifat haftaliklari – maktab va universitetlarda tadbirlar tashkil etish orqali huquqiy savodxonlikni oshirish.

Ilmiy pedagog S.Yu. Qurbonova fikricha, “ta’lim faqat bilim emas, balki ong va faol fuqarolik pozitsiyasini shakllantirishning eng muhim vositasidir” (Qurbonova S.Yu. “Huquqiy tarbiyaning pedagogik asoslari”, 2020).

O‘zbekistonda yoshlar bilan ishlashda huquqiy madaniyatni oshirishga qaratilgan quyidagi dasturlar amalga oshirilmoqda:

- “Yoshlar daftari”, “Yoshlar parlamenti” loyihalari;
- Davlat granti asosida huquqiy ko‘nikmalarni oshiruvchi treninglar;
- Mahallalarda “Huquqiy savodxonlik burchaklari” tashkil etilishi.

Shunga qaramay, hali ham quyidagi muammolar mavjud:

- Ba’zi maktablarda huquqiy fanlar o‘qitilmasligi yoki sifatsiz o‘tilishi;
- O‘quvchilarda faollik va mustaqil fikr yuritish ko‘nikmasining sustligi;
- Huquqiy materiallarning eskirgan yoki hayotga moslashtirilmaganligi.

Yoshlarni huquqiy madaniyatli, qonunlarga hurmat bilan qaraydigan va faol fuqarolar sifatida tarbiyalashda ta’lim muhim o‘rin tutadi. Ushbu jarayonda huquqiy fanlarni amaliyot bilan uyg‘un holda o‘qitish, interaktiv uslublardan foydalanish, huquqiy axborot manbalarini kengaytirish lozim. Ta’lim orqali yosh avlod ongiga qonuniylik tamoyillari chuqur singdirilgandagina, huquqiy demokratik jamiyat qurish imkoniyati oshadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Saidov A.X. “Huquqiy madaniyat va huquqiy ong”. – Toshkent: Adolat, 2021.
2. Qurbonova S.Yu. “Huquqiy tarbiyaning pedagogik asoslari”. – Toshkent: Fan, 2020.
3. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. – Toshkent, 2023.
4. “Yoshlar siyosati to‘g‘risida”gi Qonun. – Toshkent, 2021.
5. Karimova M.M. “Huquqshunoslik asoslari”. – Toshkent: Iqtisodiyot, 2019.
6. Maxkamova D. “Huquqiy tarbiya: nazariya va amaliyot”. – Toshkent: Istiqol, 2020.
7. www.lex.uz – O‘zbekiston Respublikasi qonunchiligi milliy bazasi.
8. www.edu.uz – O‘zbekiston Respublikasi Ta’lim portali.